

REVITALIZACIJA STAROG GRADA - POVIJESNE JEZGRE VARAŽDINA

REVITALIZATION OF THE OLD TOWN – HISTORICAL CORE OF VARAŽDIN

Sonja Kušter

SAŽETAK

Revitalizacija tj. rješenje uređenja okoliša Starog grada polazi od stilski višeslojnog ustrojstva Starog grada. U tom ustrojstvu objedinjeni su: srednjovjekovna obilježja, te renesansa sa jedinstvenim zemljanim bedemima i bastionima.

Zelene površine, uređene u novije vrijeme dijelom kreativnim rukopisom Gosp. inž. Ćirila Jeglića, (1952. god.), a dijelom kasnijom raznolikom sadnjom, nisu u suglasju sa stilskim obilježjima Staroga grada, pa je osnovni smisao revitalizacije: preoblikovanje dijela perivoja usklađeno sa stilskim karakteristikama Starog grada.

U suradnji sa Gosp. Dragutinom Kišom, dipl. ing. šum., parkovnim arhitektom, konzervatorskim zavodom grada Varaždina, te pod nadzorom Gradskog poglavarstva dobiveno je idejno rješenje uređenja tj. revitalizacije okoliša Starog grada, a tvrtka Parkovi d.d.- RJ Zelene površine pristupila je u studenome 2004. godine prvoj fazi uređenja okoliša Starog grada.

U prvu etapu uređenja spada:

1. izvedba kompozicije stilskog vrta u vanjskom dvorištu Starog grada - forma renesansno oblikovanog partera.
2. uklanjanje prerasle i suvišne vegetacije u grabištima oko lančane kule, (otvaraju se novi pogledi na tvrđavu sa prilaznog trga), te formiranje preraslih skupina tisa koje zaklanjaju zidove tvrđave
3. sadnja novog drvoreda jablana na prilazu do Starog grada- nastavak dvaju postojećih jablanova

Sljedeće etape obuhvaćaju aktivnosti oko oslobađanja bedema od prerasle vegetacije.

Cjelokupno novo rješenje pretpostavlja postupnost i dugoročnost izvedbe. Konačnom izvedbom kroz duži vremenski period dobit će se cjeloviti objekt kulture, najviše povijesne vrijednosti i u dijelu koji se odnosi na vrtanu kulturu i umjetnost.

ABSTRACT

Revitalization, i.e. solution for the arranging of the environment of the Old town starts from the multi-layered structure of The Old town. This structure unites the medieval characteristics with the unique renaissance earthwork walls and bastions.

Green areas, arranged partly in 1952 by Mr. Ćiril Jeglič's creative handwriting and partly by later heterogeneous planting, are not in accordance with the stylistic character of the Old town, so the main purpose of the revitalization is to redesign a part of the garden according to the stylistic characteristics of the Old town.

Together with Mr. Dragutin Kiš, B. S. of forestry, park architect, department of conservation of town of Varaždin, and under supervision of the Town government, preliminary solution of the arranging, i.e. revitalization of the Old town, was obtained, and the firm Parkovi d.d. – RJ Zelene površine has started the first phase of the arranging of the Old town environment in November of 2004.

The first phase of arranging includes:

1. Carrying out of the stylistic garden in the outer courtyard of the Old town – form of the renaissance ornament.
2. Removing the outgrown and excessive vegetation in the ditch around the chain-tower (view on the tower is opened from the access square), and forming the outgrown yew-trees which cover the fortress walls.
3. Planting new line of plane-trees on the path leading to the Old town – continuation of the two existing plane-trees.

Next phases include activities formed around the removal of outgrown vegetation from the wall. This new solution presupposes gradual and long-term carrying out of activities. The final version over a longer period of time will be a complex cultural object of the highest historic value.

Stari grad Varaždin (Castrum Garestin) spominje se već 1181. god kao središte Varaždinske županije (Comitatus Varasdiensis), kojem je upravljao župan. Uz staru tvrđavu, tijekom stoljeća, razvilo se građansko naselje. Status slobodnog kraljevskog grada Varaždin dobiva 1209. godine, poveljom koju je dodijelio Ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. U povelji se spominje varaždinski župan Zaharije i castrum koji do kraja 16 st. mijenja vlasnike. Iza obitelji Bebek, vlasnik grada su grofovi Celjski, koji su staru tvrđu obnovili, darovavši joj gotički izgled. Iz tog vremena do danas je sačuvana glavna branička kula. Tvrđava je nadograđivana i pregrađivana, da bi drugom polovicom 16. st. bila izvršena veća obnova i utvrda dobiva renesansni oblik. Renesansnu gradnju započinje štajerski barun Ivan Ungnad, a graditeljske radove vodio je poznati talijanski arhitekt Domenico dell'Allio. Ispred kula izvedeni su visoki zemljani bedemi okruženi opkopima u koje je dovedena voda.

Tvrđava je do danas sačuvala izgled tipične gotičko-renesansne tvrđave na vodi zvane Wasserburg.

Kompleks Starog grada osim utvrde čine žitnica grofova Celjskih i Kula stražarnica.

Varaždinska starogradska utvrda predstavlja dio bogate kulturne i povijesne baštine kontinentalnog dijela Hrvatske, a njena duga povijest daje dovoljno elemenata za utvrđivanje uvjeta današnjeg uređenja njegovog neposrednog okoliša.

U povijesno doba uz Varaždinski Stari grad nije postojao uređeni perivoj i tek nakon 1933. pristupa se uređenju zelenih površina.

Prema projektu inž. Čirila Jegliča poznatog krajobraznog arhitekta iz Ljubljane uređuje se 1952 g. perivoj oko Starog grada. Gosp. Jeglič je predvidio puno biljnih elemenata da oživi okolicu Starog grada, s naglaskom na konture bedema.

Tada se nije vodilo računa o povijesno-stilskom usklađivanju objekta i neposrednog okoliša, tj. da se i stilom parkovne arhitekture potvrde povijesni objekti.

Danas postojeća vegetacija u okolišu Starog grada dokazuje da je nakon Jegličeva uređenja nastavljena dopunska sadnja biljnog materijala. Uz takvo nadosađivanje i spontano samozasađivanje došlo je do fizionomskog zagušivanja renesansnih bedema i grabišta Starog grada. U potpunosti se izgubio Jegličev oblik romantično-prirodnog stila oblikovanja.

Analiziranjem dosadašnjeg uređenja zelenih površina u povijesnom kompleksu Staroga grada koje obuhvaća ranije spontano posađene solitere drveća - Jegličev koncept uređenja parka i naknadnu slobodnu sadnju po bedemima i drugdje uz spontano širenje vegetacije od 1952. do 2004. god., vidi se raznolikost i pomalo zarasli izgled današnjeg zelenog okruženja Staroga grada.

U prostoru bliže tvrđavi pretežno se nalazi crnogorica, dok je u rubnim dijelovima spomeničkog kompleksa zastupljena bjelogorica.

Od postojećeg crnogoričnog drveća i grmlja treba istaknuti: patisu (*Cephalotaxus drupacea*), pačempres (*Chamaecyparis lawsoniana*), niske borovice (*Juniperus horizontalis*, *Juniperus media* i dr.), virđinijsku borovicu (*Juniperus virginiana*), europski ariš (*Larix europea*), stožastu smreku (*Picea conica*), smreku (*Picea excelsa*), plavo igličastu smreku (*Picea pungens* Glauca), himalajski borovac (*Pinus excelsa*), crni bor (*Pinus nigra*), šumski bor (*Pinus silvestris*), američki borovac (*Pinus strobus*), duglaziju (*Pseudotsuga taxifolia*). Posebno ističemo tisu (*Taxus bacata*) formiranu u veće skupine, te pojedinačne primjerke stupaste tise (*Taxus bacata* Fastigiata) i tuju (*Thuja gigantea* i *Thuja occidentalis*), te prekrasnu grupu močvarnih taksodija (*Taxodium distichum*) sađenih neposredno uz tvrđavu kao podsjetnik na nekadašnju vodenu površinu u opkopima.

Dio te postojeće crnogorice će se sačuvati i uklopiti u novonastalo rješenje. Radi se o pozicijama uglavnom drveća koje vizualno ne smeta doživljavanju zemljanih bedema.

U vanjskom dvorištu to se uglavnom odnosi na izuzetan primjerak stožaste smreke (*Picea conica*), zatim na skupinu tisa (*Taxus bacata*), primjerak patise (*Cephalotaxus drupacea*), tuje (*Thuja* sp.), a u vanjskom dijelu dvorišta sačuvati će se veće skupine tisa- skupina uz sjevero-istočni dio kule koje su prikraćene i oblikovane da otvore pogled iz unutarnjeg dvorišta Staroga grada.

Obavezno treba sačuvati skupinu močvarnih taksodija (*Taxodium disticum*) i još neke manje skupine ili solitere crnogorice koje ne ugrožavaju vizualni identitet zemljanih bedema.

Od postojećeg bjelogoričnog drveća i grmlja treba spomenuti: kineski javor (*Acer ginnala*), javor negundovac (*Acer negundo*), javor mliječ (*Acer platanoides*), gorski javor (*Acer pseudoplatanus*), crvenolisni javor (*Acer rubrum*), divlji kesten (*Aesculus hippocastanum*), brezu (*Betula pendula*), grab (*Carpinus betulus*), bukvu (*Fagus silvatica*), gledičiju (*Gleditsia triacanthos*), tulipanovac (*Liriodendron tulipifera*), topolu (*Populus nigra*), jablan (*Populus*

nigra Italica), ukrasnu trešnju (*Prunus* sp.), crvenolisnu ukrasnu šljivu (*Prunus cerasifera* *Pissartii*), platanu (*Platanus acrifolia*), hrast lužnjak (*Quercus robur*), stupasti hrast lužnjak (*Quercus robur* *Fastigiata*), žalosnu vrbu (*Salix vitelina* *Pendula*) i lipu (*Tilia parviflora*).

Grmlje: crvenolisna žutika (*Berberis thunbergii* *Atropurpurea*), zimzelena žutika (*Berberis verruculosa*), ceanotus (*Ceanotus dentatus*), japanska dunja (*Chaenomeles japonica*), ukrasni dren (*Cornus alba* *Spaethii*), dren (*Cornus mas*), lješnjak (*Corylus avellana*), crvenolisni lješnjak (*Corylus maxima* *Atropurpurea*), dojcija (*Deutzia scabra*), forzicija (*Forsythia intermedia*), zimzelena kalina (*Ligustrum ovalifolium*), lovor višnja (*Prunus laurocerasus*), bazga (*Sambucus nigra*), vanhutova suručica (*Spirea vanhouttei*), jorgovan (*Syringa vulgaris*), tamarika (*Tamarix gallica*), vajgela (*Weigela florida* *Variegata*).

Nisko ili pokrovno grmlje obuhvaća: ptičja trava (*Cerastium biebersteinii*), dunjarica (*Cotoneaster horizontalis*), bršljan (*Hedera helix*), mahonija (*Mahonia aquifolium*), niski petoprnik (*Potentilla fruticosa*), niska suručica (*Spirea bumalda*).

Na ovaj popis moramo dodati i brojne trajnice koje dopunjavaju ugođaj prirodno oblikovanog vrta u vanjskom dvorištu Starog grada.

Bjelogorično drveće podijelili smo u dvije kategorije:

- vrijedno staro drveće koje vizualno ne ugrožava cjelokupni kompleks
- ostalo zaraslo drveće koje ugrožava vizualni identitet zemljanih bedema i koje treba ukloniti.

Nakon povijesnog osvrta, te pogleda u dosadašnje stanje zelenih površina, treba istaknuti neusklađenost između spomeničke cjeline cijelog kompleksa i načina na koji je uređen okoliš Starog grada.

Jeglićevo uređenje okoliša se izgubilo u naknadnim sadnjama te spontanom širenju vegetacije, pa je nemoguće razlučiti što je Jegličev koncept, a što dopuna. Današnja slika okoliša Starog grada nije u suglasju s njegovom povijesnom karakteristikom.

U suradnji s parkovnim arhitektom Dragutinom Kišom, dipl. ing. šum., konzervatorskim zavodom grada Varaždina, te pod nadzorom gradskog poglavarstva, dobiveno je idejno rješenje uređenja tj. revitalizacije okoliša Starog grada, a tvrtka Parkovi d.d. za komunalne i hortikulture djelatnosti pristupila je u studenome 2004. god. prvoj fazi uređenja okoliša Starog grada.

Smisao revitalizacije je preoblikovanje dijela perivoja usklađeno sa stilskim karakteristikama Starog grada, uz oslobađanje zemljanih bedema i bastiona od

zaraslosti u vegetaciju neprimjerenu njegovoj povijesnoj vrijednosti. Zemljani bedemi nisu smjeli biti podloga za sadnju i podizanje perivoja, jer se radi o jedinstvenosti spomeničkog kompleksa.

Ovo rješenje sadrži oblikovanje okoliša stilski usklađenog karakteristikama povijesne građevine Starog grada.

U prvoj fazi uređenja okoliša izvršeni su:

1. radovi na prostoru oko kule stražarnice (grabište i plato s lijeve strane):

- iskrčene su velike grupacije prerasle borovice, lovor višnje i tamarike
- oblikovane grupacije preraslog bjelogoričnog grmlja uz zid privatnog objekta
- vađenje starih grupacija petoprsnika, mahonije, forzicije i borovice
- sječa osušenih velikih breza na ulazu u Stari grad, te u vanjskom grabištu kod kule
- skidanje bršljana i ostalih povijuša sa zida uz kulu stražarnicu
- otkrivanje korovom i povijušama obraslih kamenih zidića i stepeništa, te iskop i čišćenje kamena od naslaga zemlje
- obnova zidića i stepeništa očišćenim kamenjem
- obnova uništenog travnjaka.

2. hortikulturni radovi:

- sadnja drvoreda jablana *Populus nigra* "Italica" na ulazu u Stari grad-nastavak dvaju postojećih jablanova "stražara"
- izvedba kompozicije stilskog vrta kraj kule stražarnice – renesansno oblikovani parter u koji su ugrađeni oblici niskog šimšira za bordure (*Buxus sempervirens* "Suffruticosa"), soliteri šimšira šišani na kuglu i stožac, te raspoređeni u cjelovitu kompoziciju i pokrovna ruža "Celine", žutog cvijeta, koja ispunjava prostor između bordura šimšira.

3. radovi na prostoru s desne strane kule stražarnice:

- uklanjanje prerasle grupacije borovice, lovor višnje i tise
- oblikovanje mlade tise, crvenolisne žutike i lovor višnje u kuglu
- uklanjanje stabala suhih bazgi
- skidanje preraslog bršljana sa zida uz samu kulu
- vađenje velikih grupacija stare borovice s malog bedema uz kulu
- rušenje visoke i dotrajale breze

- uklanjanje dotrajale i oštećene tise na vanjskom rubu platoa
- oblikovanje prerasle tise smještene uz kameni zid u kuglastu formu visine kamenog zida
- obnova travne površine u unutarnjem i vanjskom grabištu, na platou i malom bedemu uz kulu
- otkrivanje korovom i samoniklim grmljem obraslih kamenih zidića, te iskop i čišćenje kamena od naslage zemlje za obnovu zidova.

4. uređenje vegetacije na prostoru sjeveroistočno od utvrde:

- uklanjanje i prorjeđivanje samoniklih korjenovih izdanaka prerasle grupacije starih grmova lovor višnje
- reduciranje visokih grana lovor višnje koje zaklanjaju pogled na utvrdu
- uklanjanje starih preraslih tisa koje korijenjem oštećuju pješačku stazu uz kulu, a njihove krošnje zaklanjaju zidove utvrde
- oblikovanje tisa; skraćivanje na manju visinu radi otvaranja vizura na zidine, prorjeđivanje i uklanjanje oštećenih grana radi dobivanja prozračnosti u grupaciji
- skidanje donjih oštećenih grana na močvarnim taksodijima.

Prvom etapom radova na revitalizaciji, uklonili smo suvišnu i zaraslu vegetaciju na prilaznim dijelovima u spomenički kompleks i hortikulturno uredili taj dio u skladu sa stilskim karakteristikama Starog grada. Uklanjanjem zarasle vegetacije otvorile su se stare i zaboravljene vizure na Starogradske zidine s okolnih trgova i ulica.

Sljedeće etape obuhvaćaju aktivnosti oko oslobađanja bedema od prerasle vegetacije, te izrada stilski oblikovanog vrta u unutarnjem dvorištu kompleksa. Cjelokupno rješenje revitalizacije okoliša Starog grada zahtijeva postupnost i dugoročnost izvedbe. Konačnom izvedbom kroz duže vremensko razdoblje dobit će se cjeloviti objekt kulture, najviše povijesne vrijednosti i u dijelu koji se odnosi na vrtnu kulturu i umjetnost.

Adresa autora – Author's address
Sonja Kušter, dipl. ing.
Parkovi d.d.
Hallerova aleja 8, Varaždin

Primljeno – Received:
10. 03. 2005.